

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

614

MAARIFA YA JAMII

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka: 2000

Maelekezo.

1. Karatasi hii ina sehemu **A**, **B** na **C**.
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka katika kila sehemu **B** na **C**.
3. Zingatia maelekezo ya kila swali.
4. Andika majibu yako kwa kalamu ya wino wa bluu au mweusi isipokuwa michoro ambayo itachorwa kwa penseli.
5. Vikokotozi **haviruhusiwi** ndani ya chumba cha mtihani.
6. Simu za mkononi **haziruhusiwi** katika chumba cha mtihani.
7. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

maktaba.tetea.org

1. Eleza kwa ufupi maana ya latitudo na longitudo katika Jiografia.

Latitudo ni vipimo vya Jiografia vinavyoonyesha umbali wa eneo fulani kutoka ikweta kwa kupimwa kwa nyuzi kwenda kaskazini au kusini. Vipimo hivi hutumika kubainisha nafasi ya eneo kwenye uso wa dunia kwa mtazamo wa usawa wa ikweta.

Longitudo ni vipimo vinavyoonyesha umbali wa eneo kutoka mstari wa msingi wa meridian unaopita Greenwich, Uingereza, kwa kupimwa kwa nyuzi kuelekea mashariki au magharibi. Vipimo hivi hutumika kuonyesha urefu wa eneo kwa mtazamio wa kaskazini hadi kusini.

2. Ainisha tabia nne za hali ya hewa katika eneo la ukanda wa ikweta.

Hali ya hewa katika ukanda wa ikweta huwa na mvua nyingi zinazonyesha karibu mwaka mzima kutokana na kiwango kikubwa cha unyevunyevu hewani.

Ukanda wa ikweta huwa na joto la juu linalobaki karibu sawa mwaka mzima kutokana na mwanga mwingi wa jua unaopokea moja kwa moja.

Ukanda huu hauna misimu iliyo wazi kwa sababu halijoto na mvua havibadiliki sana katika vipindi vya mwaka.

Ukanda wa ikweta huwa na misitu minene yenye mimea mingi kwa sababu ya mvua nyingi na joto la kila wakati.

3. Fafanua sababu tano zilizochangia kuibuka kwa biashara ya watumwa katika Afrika Mashariki.

Sababu ya kwanza ni hitaji la nguvu kazi katika mashamba ya karafuu na miwa yaliyomilikiwa na Waarabu katika maeneo ya pwani. Shughuli hizi zilihitaji watu wengi kufanya kazi ngumu.

Sababu ya pili ni kuongezeka kwa mahitaji ya watumwa katika masoko ya kimataifa, hasa Mashariki ya Kati na visiwa vya Bahari ya Hindi. Soko hili lilifanya biashara hiyo kuwa yenye faida kubwa.

Sababu ya tatu ni kuwepo kwa wafanyabiashara wa Kiarabu waliokuwa na mtandao mpana wa biashara ambao uliunganisha bara la Afrika na maeneo mengine. Hii ilirahisisha usafirishaji wa watumwa.

Sababu ya nne ni migogoro ya ndani na vita baina ya makabila ambayo ilisababisha watu wengi kukamatwa na kuuzwa kama watumwa. Vita hivi vilikuwa chanzo cha mateka waliokuwa rahisi kuuzwa.

Sababu ya tano ni kutokuwepo kwa mamlaka ya kudhibiti biashara hiyo ndani ya Afrika Mashariki kwa wakati huo, hivyo wafanyabiashara waliweza kuendesha shughuli kwa uhuru mkubwa.

4. Onyesha matokeo matatu ya mzunguko wa dunia katika maisha ya binadamu.

Mzunguko wa dunia husababisha kutokea kwa mchana na usiku, jambo ambalo linaathiri ratiba za kazi, afya, na mifumo ya maisha ya binadamu.

Mzunguko wa dunia husababisha tofauti za muda katika maeneo mbalimbali duniani, ndiyo maana nchi moja inaweza kuwa mchana na nyingine usiku.

Mzunguko huu huchangia katika mabadiliko ya upepo na hali ya hewa kwa sababu ya tofauti za mwanga na joto kwenye uso wa dunia.

5. Eleza kwa kifupi changamoto tatu zinazoikabili Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC).

Changamoto ya kwanza ni migogoro ya kisiasa baina ya nchi wanachama ambayo wakati mwingine hushindwa kuruhusu maamuzi kufikiwa kwa urahisi.

Changamoto ya pili ni tofauti za kiuchumi ambazo husababisha baadhi ya nchi kushindwa kutekeleza sera za pamoja kwa viwango sawa.

Changamoto ya tatu ni utendaji mdogo wa miundombinu kama barabara na reli zinazohitajika kuunganisha nchi wanachama ili kurahisisha biashara na usafirishaji.

6. Taja na fafania sababu nne zilizosababisha Vita Kuu ya Kwanza ya Dunia.

Sababu ya kwanza ni utaifa uliokithiri ambapo mataifa yalikuwa na hisia kali za kujiona bora kuliko mengine, jambo lililoleta uhasama wa kimataifa.

Sababu ya pili ni mfumo wa ushirikiano wa kijeshi kati ya mataifa ili kujilinda, ambao ulifanya mzozo kati ya nchi mbili kuwa mgogoro wa dunia nzima.

Sababu ya tatu ni ushindani wa kiuchumi na kibepari baina ya mataifa ambayo yalikuwa yanawania masoko, malighafi, na eneo la ushawishi.

Sababu ya nne ni mauaji ya Archduke Franz Ferdinand wa Austria mwaka 1914, ambayo yalikuwa kisingizio cha kuanzisha vita kubwa.

7. Andika kipimo cha 1:50, 000 cha ramani kwa maneno.

Kipimo cha ramani cha 1:50,000 kinaweza kuandikwa kuwa sentimita moja kwenye ramani inawakilisha kilomita nusu kwenye uso wa dunia.

8. Eleza kwa kifupi umuhimu wa Hifadhi ya Taifa ya Serengeti kwa uchumi wa Tanzania.

Serengeti ni chanzo muhimu cha mapato ya utalii nchini Tanzania kwa sababu huvutia watalii wengi kutoka maeneo mbalimbali duniani. Mapato hayo huongeza pato la taifa.

Serengeti hutoa ajira kwa Watanzania kupitia kazi zinazohusiana na hoteli, uongozi wa watalii, na shughuli za uhifadhi.

Hifadhi hii inachangia katika uhifadhi wa mazingira kwa kulinda wanyama wa asili na makazi yao, jambo ambalo linaongeza hadhi ya Tanzania kimataifa.

9. Bainisha wanasiasa wawili walioongoza harakati za uhuru wa nchi za Afrika Magharibi.

Wanasiasa waliokuwa mstari wa mbele ni Kwame Nkrumah wa Ghana ambaye aliongoza nchi yake kupata uhuru mwaka 1957, na Nnamdi Azikiwe wa Nigeria ambaye pia alikuwa miongoni mwa viongozi wa harakati za kuikomboa Nigeria.

10. Fafanua athari nne za ukoloni wa Wajerumani kwa Waafrika.

Ukoloni wa Wajerumani uliharibu mifumo ya jadi ya utawala ambapo viongozi wa Afrika walipokonywa mamlaka yao na kuwekewa sheria za kigeni.

Ukoloni uliathiri uchumi wa Waafrika kwa kuwafanya kufanya kazi za kulazimishwa kwenye mashamba, migodini, na miradi ya miundombinu.

Ukoloni ulisababisha upotevu wa ardhi kwa sababu maeneo mengi yalichukuliwa na Wajerumani kwa matumizi yao.

Ukoloni uliathiri utamaduni wa Waafrika kwa kuingiza imani na desturi mpya ambazo zilivuruga mila za asili.

11. Tathmini njia tano za kudhibiti athari mbaya za matumizi ya ardhi katika mazingira ya pwani.

Njia ya kwanza ni kufanya ukarabati wa mazingira kwa kupanda miti ya mikoko kwenye maeneo ya pwani. Mikoko husaidia kuimarisha udongo, kupunguza mmomonyoko, na kulinda makazi ya viumbe wa baharini. Hii inachangia kupunguza athari zinazotokana na matumizi yasiyo endelevu ya ardhi kama ujenzi holela.

Njia ya pili ni kutekeleza sheria na mipango madhubuti ya matumizi ya ardhi. Serikali na jamii zinaweza kupiga marufuku ujenzi karibu na ufukwe ili kuzuia uharibifu wa mazingira na kupunguza shinikizo la shughuli za binadamu katika maeneo ya pwani. Hii husaidia kutunza maeneo ya asili yanayohitajika kwa utalii na maisha ya baharini.

Njia ya tatu ni kuelimisha jamii kuhusu umuhimu wa kutunza mazingira ya pwani. Wananchi wakielimishwa kuhusu athari za uchafuzi na ujenzi usio rasmi watakuwa na uelewa wa kutumia ardhi kwa njia endelevu. Hii inasaidia kupunguza uharibifu kwa sababu jamii inakuwa sehemu ya suluhisho.

Njia ya nne ni kudhibiti shughuli za kiuchumi kama uvuvi na uchimbaji wa mchanga. Kupunguza shughuli hizi katika maeneo nyeti ya pwani husaidia kuhifadhi makazi ya viumbe na kuzuia mmomonyoko wa ardhi. Ufuatiliaji wa mara kwa mara unahitajika ili kuhakikisha sheria zinafuatwa.

Njia ya tano ni kutumia mbinu za kisasa za ujenzi zinazozingatia mazingira. Ujenzi unaozingatia viwango vya mazingira hupunguza athari za kimazingira. Mfano ni kutumia teknolojia za kuimarisha udongo bila kuharibu ekolojia ya pwani.

12. Fafanua umuhimu wa utalii wa kiutamaduni katika maendeleo ya kiuchumi ya Tanzania.

Utalii wa kiutamaduni ni muhimu kwa sababu unaleta mapato kwa taifa kupitia ada za kuingia kwenye maeneo ya kihistoria, mauzo ya bidhaa za utamaduni, na huduma za hoteli. Mapato haya yanasaidia kuongeza bajeti ya taifa na kuboresha huduma za jamii.

Utalii wa kiutamaduni hutoa ajira kwa watu wengi kama waongoza watalii, wazalishaji wa bidhaa za asili, na wasanii. Hii inasaidia kupunguza ukosefu wa ajira hasa katika maeneo ya vijijini ambapo utamaduni bado una nguvu.

Utalii wa kiutamaduni unalinda na kuimarisha tamaduni za wenyeji. Wageni wanapovutiwa na ngoma, historia, na mila za maeneo husika, jamii inahamasika kuzilinda na kuziendeleza. Hii inasaidia kupunguza mmomonyoko wa utamaduni wa asili.

Utalii wa kiutamaduni unachangia kuendeleza miundombinu kama barabara, vituo vya utalii, na huduma nyingine zinazojengwa ili kuvutia wageni. Miundombinu hii pia inawanufaisha wakazi wa ndani.

Utalii wa kiutamaduni unasaidia kuendeleza elimu kwa sababu jamii hupata fursa ya kujifunza kuhusu historia na mila zao kupitia wageni na ziara mbalimbali. Hii huimarisha utambulisho wa kitaifa.

13. Jadili kwa kina athari nne za sera za kikoloni za utawala usio wa moja kwa moja kwa jamii za Kiafrika.

Athari ya kwanza ni kudhoofika kwa mamlaka ya viongozi wa jadi. Sera hii ilifanya baadhi ya machifu na viongozi wa kijadi wapoteze mamlaka yao au waonekane kama vibaraka wa wakoloni. Hii ilisababisha kupungua kwa ushawishi wa viongozi wa asili katika jamii.

Athari ya pili ni kuongezeka kwa migogoro ya kijamii. Watawala waliowekwa na wakoloni mara nyingi hawakuwa na uhalali katika jamii na walipendelea makundi fulani, jambo lililosababisha chuki kati ya jamii na kupasuka kwa muungano wa kijamii.

Athari ya tatu ni kudhoofika kwa utawala wa jadi wa haki. Wakoloni walibadilisha mfumo wa jadi wa utoaji haki kwa kuweka sheria za kigeni ambazo hazikuzingatia mila. Hii ilisababisha mkanganyiko na kupotea kwa imani katika mfumo wa utoaji haki wa jadi.

Athari ya nne ni kuongezeka kwa ukoloni wa kiuchumi. Sera ya utawala usio wa moja kwa moja ilirahisisha ukusanyaji wa kodi na bidhaa za kifedha kwa manufaa ya wakoloni. Hii ilifanya uchumi wa Kiafrika udumaa na kutegemea mfumo wa kikoloni.

14. Eleza kwa mifano jinsi vita vya Maji Maji vilivyochangia kuongezeka kwa uzalendo miongoni mwa Waafrika.

Vita vya Maji Maji vilionyesha umoja baina ya makabila mbalimbali ambayo hapo awali hayakuwahi kushirikiana. Makabila kama Wangoni, Wamatumbi, na Wanyamwezi yaliungana kupinga utawala wa Wajerumani. Umoja huu ulitoa mfano wa uzalendo kwa vizazi vilivyofuata.

Vita hivi vilichochea ari ya kupigania uhuru kwa sababu Waafrika waliona umuhimu wa kupinga ukandamizaji. Hata baada ya vita kukandamizwa, harakati za kupigania uhuru ziliendelea kwa nguvu zaidi.

Vita vilisababisha viongozi wengi wa kijadi kutambua umuhimu wa ushirikiano. Mfano ni Kinjeketile Ngwale ambaye alihamasisha jamii mbalimbali kushikamana. Hii ilichochea hisia za utaifa.

Vita hivi viliwafanya Wajerumani kurekebisha baadhi ya sera zao kutokana na upinzani mkubwa waliopewa. Waafrika waliona kuwa upinzani una matokeo, jambo lililoongeza imani ya kupigania haki yao.

SEHEMU C (Alama 30)

Jibu swali moja (1) kutoka katika kila kipengele.

15. Fafanua faida tano za kutumia ramani za kontua katika ufundishaji wa somo la Jiografia.

Ramani za kontua husaidia wanafunzi kuelewa muundo wa ardhi kwa kusoma mwinuko, mabonde, na miinuko kwa urahisi. Hii inawawezesha kupata picha halisi ya mazingira.

Ramani hizi husaidia kujifunza jinsi ya kupima mwelekeo wa mteremko, jambo ambalo ni muhimu katika masomo ya matumizi ya ardhi kama kilimo na ujenzi.

Ramani za kontua zinasaidia wanafunzi kujifunza jinsi ya kuchora na kufasiri ramani, ujuzi muhimu katika masomo ya juu na kazi za kitaalamu.

Ramani hizi zinaongeza uelewa wa hali ya hewa kwa sababu maeneo ya juu na ya chini yana athari katika mvua, upepo, na joto.

Ramani za kontua zinaongeza ushiriki wa wanafunzi kwa sababu huwahamasisha kufanya shughuli za vitendo kama kupima na kuchora kontua kwenye ramani.

16. Eleza kwa mifano kasoro tano za kutumia safari za masomo kama njia ya kufundishia.

Safari za masomo zina gharama kubwa kwa sababu zinahitaji usafiri, chakula, na vifaa vya ziada. Kwa mfano, safari ya kwenda hifadhi ya Taifa inahitaji maandalizi makubwa ya kifedha.

Safari zinahitaji muda mrefu wa maandalizi na kutekelezwa, hivyo zinaweza kuathiri ratiba za masomo ya kawaida darasani.

Safari zinaweza kuwa na hatari za ajali au matatizo ya kiafya kwa wanafunzi, hasa ikiwa zinafanyika kwenye maeneo hatarishi kama milimani.

Safari zinaweza kuwa changamoto kwa wanafunzi wenye ulemavu au matatizo ya kiafya, hivyo si njia jumuishii ya kufundishia.

Safari zinaweza kuathiri nidhamu ya wanafunzi kwa sababu kuwa nje ya darasa wakati mwingine kunawafanya wasiwe na makini kama walivyo kwenye mazingira ya darasa.

17. Bainisha sifa tano za mwalimu bora wa somo la Historia darasani.

Mwalimu bora wa Historia ni mwenye uwezo wa kuelezea matukio kwa uwazi na kuvutia ili wanafunzi waone umuhimu wake.

Mwalimu bora ana ujuzi mpana wa matukio ya kihistoria na anaweza kuyahusisha na maisha ya sasa.

Mwalimu bora hutumia mbinu mbalimbali za ufundishaji kama majadiliano, hadithi, na ramani ili kuongeza uelewa wa wanafunzi.

Mwalimu bora huwa na subira na uwezo wa kusikiliza maswali na changamoto za wanafunzi kwa makini.

Mwalimu bora huhamasisha wanafunzi kufikiri kwa kina na kuchambua matukio badala ya kukariri tu tarehe na majina.

18. Eleza umuhimu wa vitabu vya kiada katika kujifunza somo la Historia.

Vitabu vya kiada vinaweka maudhui yote ya somo kwa utaratibu unaowezesha mwanafunzi kujifunza hatua kwa hatua kwa uelewa zaidi.

Vitabu vinatoa maelezo sahihi na yaliyohakikiwa ambayo yanasaidia mwanafunzi kupata taarifa sahihi kuhusu matukio ya kihistoria.

Vitabu hutoa mifano mingi inayofanya somo la Historia liwe rahisi kueleweka kwa kuonyesha mifano kutoka maeneo mbalimbali.

Vitabu vina maswali ya kujitathmini yanayomwezesha mwanafunzi kupima uelewa wake kabla na baada ya kujifunza.